EMLÉKEZÉS LAJTHA LÁSZLÓRA

Hallgatás, elhallgattatás, meghallás

Egy évtizeddel volt fiatalabb Bartók Bélánál és Kodály Zoltánnál. A ma száz esztendeje 1892. június 30-án született Lajtha Lászlót mégis — a magyar zenei élet becsületesei — mindig velük együtt említették, egy páratlan zeneszerzői triász tagjaként. Megadván és elismervén értékét, rangját is. Akik tudták és becsülték Lajtha László művészi és emberi nagyságát, ugyanebben a hármasban goldolkodtak az alatt a súlyos csaknem másfél évtized alatt is, amikor a zeneszerző, idehaza kirekesztetten élt, 1963. február 16-án bekövetkezett haláláig.

DALOS LÁSZLÓ

Budapesttől — Budapestig ívelt az élete. Hosszú időn át abban a belvárosi házban élt és alkotott, amelynek falán emléktábla őrzi a nevét. A fővárosból indult el és ide tért meg, amikor már tizennyolc évesen, 1910-ben megkezdte népdalgyűjtő munkásságát. S ez az abszolút művészlélek — közgazdaságtant is tanult, ebből a tudományból doktorált 1913-ban. Sajátságos, de jellemző közép-európai művészpálya-kezdés az övé.

Lajtha László zeneszerzést előbb a budapesti Zeneakadémián tanult, *Herzfeld Viktortól*; Lipcse és Párizs következik, Franciaországban *Vincent d'Indy* a mestere. Lajtha ekkor még csak tizenkilenc éves, de máris csodálója és követője a francia muzsikának; az ő sokat emlegetett — és milyen sokáig elmarasztaló hangsúllyal a szemére vetett! — *franciasága* itt gyökerezik. Ám milyen modern egyensúly ez a század első évtizedeiben: egy fiatal művész a magyar népdal gyűjtése és Párizs vonzása között!

Lajtha László természetesen egy pillanatra sem szakad el hazájától, huszonegy éves fővel, 1913-ban már a Nemzeti Múzeum hangszergyűjteményének őre és gondozója. S nő-növekszik benne a népdalt gyűjtő és rendszerező zenetudós. Tanítani 1919-ben kezdett, s tette ezt is mindaddig, amíg, a Nemzeti Zenede igazgatói posztjáról 1949-ben nem nyugdíjazták.

Első opuszának, amelyet 1913-ban komponált, francia a címe: Des esquisses d'un musicien (Egy muzsikus vázlatai). Ha erre gondolunk, azonnal föltűnik szemünk előtt szépkenyerűszentmártoni gyűjtése, széki gyűjtése, kőrispataki gyűjtése, a magyar népdalkincs e csodálatos lejegyzései — egy nagy művész európaisága és magyarsága, összhangos egységben: a „kétarcú", tehát a sokarcú, az egyetemes érvényű alkotó Lajtha László. A Contes komponistája éppenúgy a miénk, mint az I. szimfónia vagy az 1931-ben keletkezett Hegedűversenyé. Ugyanaz, aki a Sopron megyei virrasztóénekeket gyűjtötte és kiadta!

Lajtha László műveit egy nagy francia cég jelentette meg, ezek ismertté először tehát francia területen lettek, ott is játszották őket — sokukat — először. Van zenekari műve, amelyet Londonban, filmhez komponált. Van vígoperája (!), A kék kalap (Le chapeau bleu) amelyet *Madariaga* — neki írt — francia verses játékára szerzett, s amely a befejezés után négy évtizeden keresztül aludta ráerőszakolt Csipkerózsika-álmát, mígnem két esztendeje, 1990. június 30-án, a mester kilencvennyolcadik születésnapján, rádiónk magyarul nem adta!

Néhány év óta oldódóban a Lajtha László élete és életműve körüli hallgatás, amely oly sokáig *elhallgattatás* is volt. A Mise fríg hangnemben című remekmű és a szimfóniák föl-fölhangzanak, templomokban, koncerttermekben. A Lajtha László alkotások azonban még mindig csak ritka vendégek. Kottakiadásunknak, hanglemezkiadásunknak is rengeteg a pótolnivalója.

Szigorú ember volt, azt mondják. A tiszta szigor, az etika, a humánum, amely egész tartásából, emberi példájából és életművéből sugárzik, a centenáriumon kell, hogy elgondolkoztasson mindenkit, akinek szívügye a magyar zene. Lajtha László nem *könnyű* zeneszerző; meg kell tanulnunk hallgatni és *meghallani* mindazt a muzsikát, amelyet ő vetett papírra. Meg kell tanulnunk *lajthául*...

* * *

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium Lajtha László születésének centenáriumára ma az alábbi programokkal emlékezik:

9 óra: koszorúzás Lajhta egykori otthonánál (V. Váci utca 79.). Dr. Bónis Ferenc zenetörténész mond beszédet

10 óra: A Lajtha László Emlékkiállítás megnyitása a MTA Zenetudományi Intézetében

12 óra: koszorúzás, ünnepi megemlékezés Lajtha László sírjánál a Farkasréti Temetőben. Fekete György helyettes államtitkár mond beszédet

20 óra: ünnepi hangverseny a Mátyás Templomban

Emlékünnepség Dákán

A Szülőföld Baráti Kör és Dáka község polgármestere emlékünnepséget rendez 1992. július 4-én, 10 órai kezdettel a klubkönyvtárban. A polgármester köszöntője után előadást tart: *dr. Tóth Dezső*, a baráti kör elnöke, *dr. Varsányi Péter István* főiskolai tanár, *dr. Ferncz József* nyugalomazott püspök, *Szalay Tamás* lelkész, *dr. Gyürki László* kanonok. 12 órakor a Batthyány-emlékszobát megnyitja *dr. Zongor Gábor* a Veszprém megyei közgyűlés elnöke.

KAROSSZÉKBEN

Yorick monológja

A könyvhétre minden kiadó igyekezett kirukkolni valami érdekessel, eredetivel. Ez hol sikerült, hol nem. Némelyik kiadványnak nagyobb a füstje, mint a lángja. Ez a „könyvpiaci versenyfutásban" természetes is. Ami félő: értékes, ám halk, kevéssé hivalkodó művek maradnak észrevétlenek a reklám-harsogásban. Ezúttal eme figyelemre méltó, ám minden csinnadratta nélkül napvilágot látott művekből tekintünk át hármat.

SZEPESI ATTILA

Zolnay Vilmost elsősorban kultúrtörténésznek ismertük. A szerző posztumusz kisregényét most *Varga Domokos* tette közzé, a Szépirodalmi Könyvkiadó gondozásában.

A GYERMEKKOR ÉDESSÉGE

Nem könnyű, nem behízelgő olvasmány. Címe szándékosan állított írói csapda, melybe a gyanútlan olvasót kívánja becsalogatni. „Az itt következő, szégyellni valóan kisszerű eseményeket a történet kedvéért mondjuk el, mely végül is kikerekedik belőlük, amely — noha szintén szégyenteljes — már korántsem kisszerű, mivel kisszerű csak az élet lehet, a halál nem." — ajánlja művét az olvasó figyelmébe a szerző. Mi ez a „kisszerű" história? Egy szerzetesi iskola néhány napja, a gyermeki szorongás. A nevetségesen bagatell eseményből — egy ruhadarabtól eldugul a vízvezeték — kibontakozó öngyilkosság. *Tassyé*, a jámbor kisfiúé, akinek tragédiába torkolló szorongása megremegteti az iskola hideg falait, tovább él társaiban — így a szerzőben, barátjában is —, aki élete végéig hordozza a gyermekkor sebét, kis társa arcát, elszánt leszámolását önmagával, megalázott életével. Nyomasztó hangulatot áraszt a történet, így — aligha tévedünk, ha leírjuk — nem azok olvasmánya lesz, akik a híg „szórakozást" kedvelik az irodalomban.

KILENCVENEGY

Jobb szó híján „rendszerváltásnak" mondhatjuk azt az esztendők óta tartó folyamatot, melynek *Sándor Iván* szegődött íródeákjául. Három esztendő, három — izgalmasan egyedi, a mindennapok hordalékából, csipcsup eseményeiből és bölcseleti faggatózásaiból összeálló — kötet: *Vízkeresztől karácsonyig* (A nyolcvankilences esztendő), *Félelem? Remény?* (A kilencvenes esztendő), és most — zárókötetül — *A karnevál harmadik napja* (A kilencvenegyes esztendő). Mit vizsgál, miről elmélkedik az „íródeák", a történelem krónikása e három könyvben? Rólunk szólnak bölcseleti eszmefuttatásai, a napi politika sokszor bornírt eseményeiről, az értelmiség magatartásáról, hol reménységre okot adó, hol szánalmasan bizantinus útkereséseinkről: a civilizációs korfordulóról, ami itt játszódik bennünk, körülöttünk. Kissé meglepetten toporgunk a napok szűkös terében, mert némiképp elszoktunk attól, hogy formáljuk a történelmet, ez a teremtés évtizedekig távol tőlünk zajlott, magunk a senki földjén érezhettük magunkat, a história szélárnyékában, valahol a világ végén. S most itt örvénylik körülöttünk a folyamatos karnevál: mi vagyunk királyai és farsangi bolondjai, Hamletei és Yorickjai, látnokai és balekjai. Sándor Iván, ahogy az egy krónikáshoz illik, nem vegyül el egészen, közülünk való, egyszerre szenvedéllyel és hűvösen írja a maga látleletét, maga is része az eseményeknek, de ahhoz, hogy lássa is azokat, három lépést — három esztendőt — hátrálnia kell. A szellem erejével próbálja vizsgálni azokat a sokszor kiforratlan, antiorganikus, agresszív erőket, melyek körülöttünk hatnak, s melyek sokszor bennünk is folytatódnak.

FARKASOK ÓRÁJA

Baka István karcsú, ám annál tartalmasabb kötete Szekszárdon látott napvilágot, a Tolna Megyei Könyvtár és a városi önkormányzat jóvoltából. Verseit a szerző tematikus ciklusokba rendezte: az első egység a városhoz oly sok szállal kötődő nagy muzsikus, Liszt Ferenc művei kapcsán szól — a költői látomás erejével — a tovatűnt időről, ami mégis jelenvaló marad: részletei ugyan már nem tettenérhetőek, de ma is elevenen hat mindaz, ami volt egyszer — romantika és kísértetjárás, gyertyák lobogása és egy démoni zongora, az éjszakában felvillanó csalóka fények. Szól a régvolt nagy muzsikus hangszere, közben pedig — szinte észrevétlenül — átveszi tőle a hangot a költő, s a zene, a poézis már általa szól és rólunk szól — e századvégi homályról és sokszor talmi reménységről.

Második ciklusában szerepet vált a költő: ezúttal a shakespeare-i Yorickkal elmélkedik az értelem értelmetlenségéről, a helytállás értelméről: „ülök a csapszékben de már csak magam elé dünnyögök/ kihez is szólhatnék köröttem adás-vételről beszélnek/ magyarázzák az adóívek svéd terminológiáját/ tenyésznek magabiztosan akár a hullában a férgek" (Yorick alkonya). Eleven, színes, vibráló tablóképeket fest a költő a következő két ciklusában: *Farkasok órája* és *Az apokalipszis szakácskönyve*. Itt a korábbi komor alaptónus helyébe a játékosság kerül: ám a mondandó nem változik, csak olykor a szavak derűs futamai szándékoltan keverik össze a tragédiát meg a bolondos szóbukfenceket. Összekeveredik fintor és vigyorgás, mélyen belélegzett friss fuvalom és a mély avar rothadása.

Végül, kötete zárociklusaként, miképpen azt a múlt századi, jó emlékű poéták tették, Baka István egy idegen kölőt szólaltat meg: *Sztyepan Pehotnij* verseiből fordít egy füzérre valót. Nem tudom, csak sejtem, Pehotnij eredendően rokon alkatú költő vele, s nem csupán a közös műhelyben — a fordítói munka során — válik azzá.

BESZÉLGETÉS DALA PÉTERREL

Opera és rock

Egy pálca csupán. Mégis, intésére szólal meg a muzsika. Dala Péter, az Operaház fiatal karmestere Wagner, Mozart, Ponchielli mellett az ABBA-fiúk zenéjét is szívesen dirigálja.

RÉFI ZSUZSANNA

— Ön magyar származású, de Kanadában született. Mikor, hogyan tért vissza Magyarországra?

— A szüleim 1956-ban hagyták el az országot, s telepedtek le Kanadában. Ott kezdtem meg én is az iskolai tanulmányaimat, Európába érettségi után jöttem, továbbtanulni. A zeneakadémiát Angliában végeztem el, aztán a Baseli Balettnek lettem a karmestere. Egy idő után operákat is szerettem volna vezényelni, ezért a zürichi Operaházhoz szerződtem. Itt *Blum Tamás* lett a mesterem, és ő javasolta, hogy Budapestre jöjjek dolgozni.

— Ez négy évvel ezelőtt történt, s azóta ön vezényelte Gounod Rómeó és Júliáját, Respighi Lángját, Cavalli Ormindojának színrevitelekor pedig ismét együtt dolgozhatott Blum Tamással. Hogy érzi magát az Operaházban?

— Rengeteget tudok tanulni. A magyar Opera rendelkezik a világ egyik legnagyobb repertoárjával. A jövő évadban például hat új operát kell megtanulnom.

— Hangversenyeken is dirigál?

— Sajnos, még nem, bár szeretnék. A karmesterek számához képest kevés a zenekar.

— Ebben az évben Offenbach Orfeusza után a Sakk volt a második premierje. Hogyan került sor a Rock Színház és Arizona Színház felkérésére?

— *László Péter* barátom, aki táncosa és koreográfusa az Operaháznak, beszélt nekem először erről a musicalról. Ő volt ugyanis a darab koreográfusa, és amikor *Ferkai Tamás* rendező karmestert keresett, én jutottam az eszébe. Mivel az operaházi feladataimat már teljesítettem, így volt időm a Sakkal foglalkozni. Nem ismertem a zenéjét, de a próbák során nagyon megkedveltem.

— A komolyzenén kívül könnyűzenei kedvencei is vannak?

— Természetesen. Richard Strauss és Wagner mellett *Elton Johnt*, *Whitney Houstont*, *Barbra Streisandot* is nagyon szeretem.

— Hogyan sikerült beilleszkednie az Operaházétól teljesen eltérő próbarendszerű és hangulatú színházba?

— Kicsit nehezen szoktam meg. Az Operaházban, ha tízkor próba van, már háromnegyedkor ott ül mindenki. Itt „könnyebben" veszik. De nagyon jó a társaság, örülök, hogy megismertem őket. Remélem, hogy más darabokat is fogok vendégként vezényelni.

— Nem hiányzik Kanada? Nem akar visszatérni karmesterként?

— Csak mint vendég, egy-egy előadásra. Kanadában más az emberek kulturális igénye, mint Európában. Ott az érdeklődés első helyén a jéghoki és a baseball áll.

— Milyen feladatok várnak önre a nyáron?

— A népstadionbeli Aida-előadás főpróbájának én leszek a karmestere, a nyári operafesztiválon pedig először fogom vezényelni Mozart Don Giovanniját.